
TIME FOR A NEW NUSACH: THE IMPACT OF THE JEWISH STATE ON THE TEFILLAH OF TISHA B'AV

R' Yair Lichtman

JULY 11, 2023
CONGREGATION KINS

פרשת מטות-מסעי תשפ"ג

A PROBLEMATIC TEFILLAH?

(1) NACHEM, NUSACH ASHKENAZ

נחם יהנה אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים. ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מפלי בגיה. והחרבה ממעונותיה. והבזויה מלבודה. והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה ליגיונות. ויירשנה עוֹבְדֵי פְסִילִים. ונטילו את עמך ישראל לחרב. ונהרגו בַּזְדוֹן חֲסִידֵי עֲלִיוֹן. על פן ציון כמר תבכה. וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יהנה כאש הצתה. וכאש אתה עתיד לבנותה. כאמור נאני אהנה לה נאם יהנה חומת אש סביב ולקבוד אהנה בתוכה: ברוך אתה יהנה מנחם ציון ובונה ירושלים:

Console, O Lord our God, the mourners of Zion and the mourners of Jerusalem, and the city that is in sorrow, laid waste, scorned and desolate; that grieves for the loss of its children, that is laid waste of its dwellings, robbed of its glory, desolate without inhabitants. She sits with her head covered like a barren childless woman. Legions have devoured her; idolaters have taken possession of her; they have put Your people Israel to the sword and deliberately killed the devoted followers of the Most High. Therefore Zion weeps bitterly, and Jerusalem raises her voice. My heart, my heart grieves for those they killed; I am in anguish, I am in anguish for those they killed. For You, O Lord, consumed it with fire and with fire You will rebuild it in the future, as is said, 'And I myself will be a wall of fire around it, says the Lord, and I will be its glory within.' Blessed are You, Lord, who consoles Zion and rebuilds Jerusalem.

(2) BARUCH SHE-AMAR, TEFILLOT HA-SHANAH P. 134 (1938)

It is known that these descriptions apply to the city of Jerusalem. One might note that in our days, Jerusalem is built with beautiful and glorious houses and is inhabited by Jews, and thus apparently there is no room for these descriptions.

However, the Beit Yosef and Magen Avraham wrote that even if the city and the nation are Jewish, so long as they are under foreign rule, they are still called "destroyed," and all of the laws that depend on this status... apply.

Along these lines, the Megillat Esther wrote on the Rambam's Sefer HaMitzvot that from the time the Mikdash was destroyed, even those living in Israel are not considered to be truly inhabiting in the land, since they serve foreign kings like the rest of us in exile. This is not called "habitation," but mere "dwelling," and they do not fulfill the *mitzvah* of living in Israel.

כתפלת נחם

ואת העיר האבלה והחרבה והשוממה וכו'
 ידוע, דהתוארים האלה מוסבים על העיר ירושלים. ויש להעיר, כי אחרי שבזמן הזה ירושלים בנויה ברמה עם בתי חמד והיכלי פאר, וגם מיושבת מיהודים בהמון (כ"י), לפי זה לכאורה אין מקום לתוארי אבל עליה.
 אך הנה כתב הבית יוסף בטור אר"ח סימן תקס"א והמגן אברהם שם בשו"ע, כי גם בעת שמיושבת העיר והמדינה מיהודים, אך כל זמן שהם תחת ממשלה אחרת, לא תחת מלכות ישראל — עדיין יקראו חרבים, וכל הדינים אשר נקבעו בזה, כמו הרואה את ירושלים בהורבנה אומר ציון מדבר היתה וירושלים שממה וקורע, וכשרואה ערי ארץ ישראל אומר ערי קדשך היו מדבר, וקורע (ועיין עוד מזה בשו"ע שם). כל אלה הדינים עדיין קיימים.
 ומעין זה כתב בס' מגילת אסתר לספר המצות להרמב"ם, כי משחרב בית המקדש גם היושבים בה (בארץ ישראל) מישראל אין נקראים יושבי הארץ כיון שהם עבדים למלכי העמים כמונו בחו"ל, ואין זה נקרא ישוב רק גרות בעלמא, ואין מקיימין בזה מצות ישוב הארץ, כלשון הפסוק וישבתם בה (פ' ראה).

SOME MODERN RESPONSES

(3) R' SHLOMO GOREN, SIDDUR TEFILLOT L'CHAYALEI TZAHAL (1971)

הנוסח המסורתי המיוחס לרא"ש המדבר על
„העיר הבזויה והשוממה האבלה מבלי בניה והחרבה
ממעונותיה והבזויה מכבודה והשוממה מאין יושב
והיא יושבת וראשה חפוי כאשר עקרה שלא ילדה
ויבלעוה לגיונות" וכו', אינו הולם כאשר ירושלים
משוחררת ונמצאת בשלטון ישראל — לכן בחרנו ב-
נוסח שונה לתפלת „נחם" המבוסס על נוסח התלמוד
ירושלמי, רב עמרם גאון והרמב"ם בהשמטת הקטעים
הנראים כבלתי מתאימים כעת.

The traditional text, attributed to the Rosh, which describes “the disgraced, desolate city which mourns without her children...” does not fit when Jerusalem is freed and is under Jewish dominion. Therefore, we chose a different text of Nachem, based on the Talmud Yerushalmi, R' Amram Gaon, and the Rambam, omitting the passages which now appear inappropriate.

נחם יי אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת העיר האבילה
החרבה וההרוסה. ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה, לבי לבי על
חלליהם, מעי מעי על הרוגייהם, ולישראל עמך נתתה נחלה ולזרע ישראל
ירשה הורשתה. נערה יי אלהינו מעפרה והקיצה מארץ דונה, ונטה אליה
כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים, כי אתה יי באש הצתה וכאש אתה
עמיד לבנותה, קאמור, ואני אהיה-לה נאם יי חומת אש סביב, ולכבוד
אהיה בתוכה, ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים.

(4) R' SHLOMO BRODY, A GUIDE TO THE COMPLEX, P. 425

The non-Orthodox movements adopted the more comprehensive changes suggested by Prof. Ephraim Urbach, whose text pleads for compassion for a Jerusalem that is being “rebuilt upon its ruins, restored upon its ravages, and resettled upon its desolation.” Prof. Urbach also included a reference to those who died in the Holocaust and in Israel’s wars, as did an alternate version penned by Rabbi Abraham Rosenfeld, who further included a please for vengeance and the ingathering of Jews back to Zion. Netanya’s Chief Rabbi David Shloush changed the bulk of the text to refer exclusively to the lack of religious worship on the Temple Mount (*Hemda Genuza* 22).

(5) R' SHLOMO AVINER, PISKEI SHLOMO VOL. 1 P. 94

ש: האם לא הגיע הזמן לשנות את הנוסח של נחם: העיר החרבה, הבזויה והשוממה – ביחס לירושלים?

ת: אנא בא לבקר בישיבתנו "עטרת ירושלים" הנמצאת בלב ירושלים העתיקה, ברובע המכונה "מוסלמי", ותשתכנע על המקום.

Q: Has not the time arrived to change the text of Nachem: the city that is destroyed, despised and desolate—in reference to Jerusalem?

A: Please come and visit our yeshiva, Ateret Yerushalayim, in the heart of the Old City of Jerusalem, in the Muslim Quarter, and you will be persuaded.

(6) R' DR. JACOB J. SCHACTER, "ON CHANGING THE TEXT OF NAHEM: A STUDY IN TRADITION, TRUTH AND TRANSFORMATION"

However, by the second decade of the twenty-first century, more than 45 years after the Six Day War, much has changed. The euphoria that gripped much of world Jewry in the aftermath of that miraculous event has largely dissipated and has given way to profound concerns for the very safety and security of the State... And, regarding the matter under discussion here, already in November 1978, Rabbi Goren wrote that he withdrew his new text of Nahem and felt that after the "ethical, moral and national decline" that took place in the wake of the Yom Kippur War and in light of the preparations then being made to return parts of Eretz Yisrael to the Palestinians, he saw no reason to change the existing form of the prayer. In 1967, he wrote, he believed that he had witnessed the realization of the millennia-old dream of the Jewish return to Zion and wanted the language of the prayers to reflect that new reality. A short 12 years later, he was no longer so sure.

(7) R' JOSEPH B. SOLOVEITCHIK (20TH CENTURY NEW YORK), *MESORAH* VOL. 7 P. 19 (1992)

Our teacher opposed [changing Nachem] aggressively. Firstly, because we are not able to change the text of Tefillah which had been established by Chazal. Moreover, he said that so long as the Mikdash is destroyed, even though Jerusalem is built and under Jewish sovereignty, it is also considered desolate. For the Rambam held that the sanctity

ורבינו התנגד לדבריהם בכל חוקף, ראשית מפני שאין לנו לשנות את נוסח התפלה שנחקן על ידי חז"ל. ועוד אמר שכל זמן שהמקדש חרוב, אף שירושלים בנויה וכיד ישראל, מ"מ נחשבת ירושלים גם לעיר חרבה, שהרי להרמב"ם קדושת ירושלים היא קדושת מקדש, וכדמבואר ברמב"ם בפי' המשניות על המשנה בר"ה (דף כט:): דתנן יר"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו חוקעין אבל לא במדינה, והרמב"ם פירש דמקדש היינו כל ירושלים. וכן הוא ברמב"ם פ"ב משופר הל' ח'. ולכן פסק הרמב"ם (רפ"ו מהל' בית הבחירה ה' ט"ז) דקדושת המקדש וירושלים אינה בטלה, דהוי מפני השכינה. וכונחו, דירושלים הוא חלק מהמקדש, ולכן כל זמן שהמקדש חרב, אף ירושלים נחשבת כחרבה.

of Jerusalem is the sanctity of the Mikdash... Therefore, Rambam ruled that the sanctity of the Mikdash and Jerusalem will never be annulled, because both derive from the Divine presence. His intention was that

Jerusalem is part of the Mikdash, and therefore, so long as the Mikdash is destroyed, Jerusalem is considered destroyed.

(8) R' OVADIA YOSEF, SHU" T YECHAVEH DA' AT 1:43 (1977)

והנה מבואר בסידור רב סעדיה גאון (במבוא עמוד י'), שבתפלות ובמטבע הברכות אנו סומכים על המקובל בידינו במסורה מנביאי ה' ואנשי כנסת הגדולה... נמצא שגם הנוסח של תפלת נחם המקובל בידינו מדורי דורות יסודתו בהררי קודש...

It is explained in the Siddur of R' Saadia Gaon that regarding prayers and blessings, we rely on that which we received by tradition from Hashem's prophets and the Anshei Knesset HaGedolah... It follows that the text of Nachem which we have received across the generations has its basis on holy mountains...

ולכן מי הוא זה ואיזהו בדורות אלו שיכול להרהיב עוז לתקן, ולשנות מנוסח התפלה שנתקן ע"י רבותינו הקדושים, אשר רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם. ובכל תיבה ותיבה ובכל אות ואות שתיקנו במטבע הברכות והתפלות, גנוזים בהן סודות נשגבים ומופלאים...

Therefore, who is it in our generations that has the strength to "fix" and change the text of prayer which had been established by our holy teachers, who spoke with the spirit of God and who had His word on their lips. Within each and every word and letter that they established in the blessings and prayers are hidden lofty, wondrous secrets...

ובאמת שגם לפי פשוטו יתבאר הנוסח של תפלת נחם, שהוא על הר ציון ששמש שועלים הלכו בו. כי מקום המקדש וסביבותיו נתונים ביד זרים שונאי ישראל, וירושלים העתיקה עודנה מלאה גילולים של עכו"ם, בכמה כנסיות טמאות, ואשר על ידי כמריהם ומנהיגיהם דם ישראל נשפך כמים בכל הדורות... ועיקר יישובה של ירושלים בזמן הבית שהיה בצד דרום של בית המקדש, מאוכלס עדיין על ידי הערבים שונאי ציון...

Truthfully, even the simple meaning of Nachem makes sense, which is about the mountain of T'zion which is desolate and has foxes walking on it. For the place of the Mikdash and its environs are given to the hands of those who hate Israel, and the Old City is still replete with idols in several impure churches, for whose priests and leaders Jewish blood has been spilled across the generations... the main habitation of Jerusalem in the time of the Beit HaMikdash was to the south of the Mikdash, which is still in the hands of the Arabs, who had T'zion...

ומלבד זה גם הרוחניות של ירושלים היא בעוה"ר בשפל המדרגה... כי מה מאוד ידאב לב כל החרד לדבר ה' על התפרקות הדור מחיי תורה ומצוה, חינוך אלפים ורבבות מילדי ישראל ללא תורה וללא מצוה, והרס חומת הצניעות והמוסר, וריבוי חילולי השבת, והפרת סדרי הכשרות, ועוד כהנה וכהנה.

Moreover, the spirituality of Jerusalem remains on a low level... Is it not anguish to everyone who strives for the word of Hashem that this generation has shed the life of Torah and *mitzvot*, that tens of thousands of children are educated without Torah and *mitzvah*, that the walls of modesty and ethics are breached, that desecration of Shabbat is rampant, that *kashrut* is undone, and so on?

(9) YOMA 69B

דאָמער רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שָׁמֶן אֲנָשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה — שֶׁהִחְזִירוּ עֲטָרָה לַיּוֹשָׁנָה. אֶתָּא מִשָּׁה, אָמַר: "הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא". אֶתָּא יְרֵמְיָה נְאֻמָּר: גוֹיִם מְקַרְקְרִין בְּהִיכְלוֹ, אֵיזָה נּוֹרְאוֹתָיו? לֹא אָמַר "נוֹרָא". אֶתָּא דְנִינְאֵל אָמַר: גוֹיִם מְשַׁתְּעָבְדִים בְּכַנְיֹו, אֵיזָה גְבוּרוֹתָיו? לֹא אָמַר "גְּבוּר". אֶתּוֹ אֵינְהוּ וְאָמְרוּ: אֲדַרְבֵּה, זֶה הוּא (גְּבוּרַת) גְּבוּרָתוֹ: שְׁכּוֹבֵשׁ אֶת יֵצְרוֹ — שְׁנוֹתָן אַרְבַּּ אַפִּים לְרִשְׁעִים. וְאֵלוֹ הֵן נּוֹרְאוֹתָיו — שְׁאֵלְמָלָא מוֹרְאוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַיָּאֵד אֻמָּה אַחַת יְכוּלָה לְהִתְקַיֵּים בֵּין הָאוּמוֹת? וְרַבְנָן: הִכִּי עָבְדֵי הִכִּי וְעַקְרֵי פִּקְנָתָא דְמִשְׁקִין מִשָּׁה? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִתּוּדָּ שְׂיֻדְעֵין בְּהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁאֻמְתֵּי הוּא, לְפִיקָדָּ לֹא פִיזְבוּ בּוּ.

As Rabbi Yehoshua ben Levi said: Why are the Sages of those generations called the members of the Great Assembly? It is because they returned the crown of the Holy One, Blessed be He, to its former glory. How so? Moses came and said in his prayer: "The great, the mighty, and the awesome God" (Deuteronomy 10:17). Jeremiah the prophet came and said: Gentiles, i.e., the minions of Nebuchadnezzar, are carousing in His sanctuary; where is His awesomeness? Therefore, he did not say awesome in his prayer: "The great God, the mighty Lord of Hosts, is His name" (Jeremiah 32:18). Daniel came and said: Gentiles are enslaving His children; where is His might? Therefore he did not say mighty in his prayer: "The great and awesome God" (Daniel 9:4). The members of the Great Assembly came and said: On the contrary, this is the might of His might, i.e., this is the fullest expression of it, that He conquers His inclination in that He exercises patience toward the wicked. And these acts also express His awesomeness: Were it not for the awesomeness of the Holy One, Blessed be He, how could one people, i.e., the Jewish people, who are alone and hated by the gentile nations, survive among the nations? The Gemara asks: And the Rabbis, i.e., Jeremiah and Daniel, how could they do this and uproot an ordinance instituted by Moses, the greatest teacher, who instituted the mention of these attributes in prayer? Rabbi Elazar said: They did so because they knew of the Holy One Blessed be He, that He is truthful and hates a lie. Consequently, they did not speak falsely about Him.

(10) R' CHAIM DAVID HALEVI, SHU" T ASEH LECHA RAV 1:14 (1976)

שאלה: ועוד שאלה לי אליך. עתה אחרי כיבושה של ירושלים בידי צה"ל כשהמוני בית ישראל ממלאים את חצר הכותל - המערבי בקול המון חוגג, היתכן שבתפלת "נחם" הנאמרת בט' באב בתפלת המנחה, נאמר על ירושלים "העיר האבלה השוממה והבזויה מבלי בניה".

Question: I have another question for you. Now, after the conquest of Jerusalem by T'zahal, when many multitudes of Israel fill the Kotel plaza with much great festivity, can it be that in Nachem, which is said at Mincha on Tisha B'Av, it should be said that Jerusalem is "a mourning, desolate, disgraced city without her children"?

תשובה: בזאת צדקת. גם אני הרגשתי בתשעה באב הראשון אחרי מלחמת ששת הימים שאיני יכול יותר לומר בתפילתי דברים אלה, שהם בחינת דובר שקרים לפני ה'. כי לא זו בלבד שכל השנה כולה וביחוד בימי חג ומועד, כולל ה' וכ"ח אייר, שוקקת ירושלים המון חוגג, אלפים אלפים בניה של האומה, באים אל ירושלים החוגגת... אלא שאפילו בתשעה באב, יום האבל הלאומי, כאשר באים המוני בית - ישראל אל הכותל - המערבי, מעושפים באבלם על חרבן הבית, גם אז מורגשת פנה מסוימת בלבי, אליה לא יכול לחזור האבל, זו פנה של שמחה על ראשית צמיחת גאולתנו...

מסבה זאת נהגתי אנכי להוסיף מלה אחת בלבד, ולשנות מלה אחת בנוסח "נחם", כדי להמלט מדברי שקר, וכך אני אומר: "נחם ה' אלקינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים (כי כל זמן שלא נבנה בית - המקדש עדיין אנו שרויים באבל) ואת העיר שהיתה חרבה ובזויה ושוממה מבלי בניה. היא יושבה וראשה חפוי וכו' וכו'".

Answer: In this you are correct. I also felt in the first Tisha B'Av after the Six Day War that I could no longer say these words, which are considered "speaking falsehood before Hashem." It is not just that throughout the year, and especially on festive holidays, including the 5th and 28th of Iyar, Jerusalem is packed with celebrating throngs, thousands upon thousands of her children coming to the festive Jerusalem... but even on Tisha B'Av, the national day of mourning, when many throngs come to the Kotel, wrapped in mourning for the destruction of the Beit HaMikdash, even then a certain corner of my heart cannot feel mourning, the corner of the first flowering of our redemption...

For this reason, I add one word and change one word in Nachem to avoid falsehood, and say this...

(11) R' AHARON LICHTENSTEIN (CITED IN CHAIM NAVON, "NUSACH HA-TEFILLAH B'METZIUT MISHTANEH," TZOHAR 32, N. 26)

הרא"ל משמיט רק משפט אחד: "האבלה מבלי בניה והחרבה ממעונותיה והבזויה מכבודה והשוממה מאין יושב"; ואת יתר הברכה מותיר על כנו.

R' Aharon Lichtenstein would omit one sentence... and would leave the rest of the prayer as is.

FURTHER READING

<https://www.yutorah.org/lectures/lecture.cfm/817701/rabbi-dr-jacob-j-schacter/on-changing-the-text-of-nahem-a-study-in-tradition-truth-and-transformation/>

<https://ph.yhb.org.il/05-10-16/>

<https://www.torahmusings.com/2006/07/nachem-nowadays/>

<https://www.mayim.org.il/?holiday=%D7%A0%D7%95%D7%A1%D7%97%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%AA%D7%A4%D7%99%D7%9C%D7%AA-%D7%A0%D7%97%D7%9D#gsc.tab=0>

<https://www.yutorah.org/lectures/lecture.cfm/747485/rabbi-mordechai-torczyner/should-nachem-be-changed-/>

<https://asif.co.il/wpfb-file/zhr-32-10-pdf/>

[http://shlomo-aviner.net/index.php?title=%D7%A0%D7%95%D7%A1%D7%97%D7%94%D7%AA%D7%A4%D7%99%D7%9C%D7%94%D7%91%D7%93%D7%95%D7%A8%D7%A9%D7%9C%D7%92%D7%90%D7%95%D7%9C%D7%94\(%D7%A9%D7%95%22%D7%AA\)](http://shlomo-aviner.net/index.php?title=%D7%A0%D7%95%D7%A1%D7%97%D7%94%D7%AA%D7%A4%D7%99%D7%9C%D7%94%D7%91%D7%93%D7%95%D7%A8%D7%A9%D7%9C%D7%92%D7%90%D7%95%D7%9C%D7%94(%D7%A9%D7%95%22%D7%AA))

<https://schechter.edu/nahem-on-tisha-bav-is-it-permissible-to-change-the-wording/>

R' Dr. Jacob J. Schacter, "On Changing the Text of Nahem: A Study in Tradition, Truth and Transformation"

Dr. Yael Levine Katz, "Nusach Tefillat 'Nachem'," *Techumin* vol. 21

OUTLINE

- Read the Tefillah and note the problematic lines
- What are some options we have in dealing with this problem? What reasons would there be to prefer one option over another?
- Broadly, there are three major camps:
 - Extensive changes
 - Strength – it solves the problem directly
 - Weakness – it is very subject to political interpretation and changing times
 - No changes
 - Strength – loyalty to Chazal, tradition
 - Weakness – it involves saying falsehoods
 - Moderate changes
 - Best of both worlds